

tümserlik, kadınların entrikaları, kıskançlık ve sürüngeçerler gibi ilk bakışta kötü gibi algılanan varlık ve olguların da gerçekte iyi taraflarının bulunduğunu belirtir (meselâ bk. “Meḥâsinü’l-ṭ-ṭiyere” ve “Meḥâsinü mekrî’n-nisâ”, s. 262-264, 330-332). Câhiz burada kadınlara ve evlilikle ilgili konulara genişçe yer verir; bu bağlamda ağıt yakan, arsızlık yapan, fazla konuşan kadınların iyi yönlerinin de olabileceğini düşünmemizi ister; bu arada kadının ve evliliğin iyi ve faydalı yönleriyle olumsuz yönleri üzerinde durur (a.g.e., s. 186-242). Böylece varlık ve olguları değerlendirirken sadece onların ahlâkî bakımından iyi ya da kötü olmasına değil yaratılışından gelen olumlu yahut olumsuz yanlarına da dikkat etmek gerektiğini söyler. Câhiz, İslâm ahlâkî açısından övülen ve yerilen huyları incelediği *el-Me’âd ve’l-me’âş* adlı risâlesinde bu diyalektik metodu uygular. Eserde iyi ve kötü huylar herhangi bir tasnife tâbi tutulmadan ele alınır.

Câhiz’in ardından bu ahlâkî ve edebî türde zamanla aynı yöntemi izleyen ve aynı konuları işleyen bir literatür oluşmuştur. İlk dönem eserlerinde varlık, olgu, duygu ve davranışlardaki ahlâk bakımından iyi ya da kötü kabul edilen hususları ifade etmek için meḥâsin ve mesâvî yanında “mekârim ve mesâlib, mezmûm ve memdûh, terğib ve terhîb” gibi karşıt kavramlar da kullanılmıştır. Bu doğrultuda kaleme alınan İbn Kuteybe’nin *‘Uyûnü’l-aḥbâr’*, İbrâhîm b. Muhammed el-Beyhâkî’nin *Kitâbü’l-Meḥâsin ve’l-mesâvî’si*, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî’nin *el-Âdâb’ı*, Harâtî’nin *Mekârimü’l-aḥlâk ve me’âlihâ* ile *Mesâvî’l-aḥlâk ve mezmûmühâ* ve Münzirî’nin *et-Terğib ve’t-terhîb’i* gibi eserlerinde ahlâkî erdemlerle bunların zıtları yine belli bir tasnife tâbi tutulmadan anlatılır. Daha sonraki dönemlerde en etkili olan eser, İbn Kuteybe’nin *‘Uyûnü’l-aḥbâr’*ına benzetilerek yazılan Beyhâkî’nin *Kitâbü’l-Meḥâsin ve’l-mesâvî’si*dir. Her başlığın belli bir konuya tahsis edildiği eserde eşyanın iyi ve kötü tarafları iki bölüm halinde incelenir; bir şeyin ya iki zıt yönü üzerinde durulur (meselâ meḥâsinü’l-gınâ ve mesâvî’l-gınâ) veya iki farklı şeyin iyi ya da kötü tarafları ardarda verilir (meselâ meḥâsinü’l-resûl ve mesâvî’l-mütenebbî / meḥâsinü’l-ş-şidde ve mesâvî’l-cübn). Âlemde zıtlıkların birlikteliğini ve sonuçta bunun insan için fayda sağladığını vurgulayan Beyhâkî eserinde metot ve muhtevada büyük ölçüde Câhiz’i taklit etmiş, ayrıca dinî, siyasi ve sosyokültürel

eğilimleri doğrultusunda kendine özgü tasnifler yapmıştır. Nitekim Beyhâkî’nin eserine aldığı konuların çoğu *el-Meḥâsin ve’l-ezdâd* ile aynıdır, farklı olan başlıklar da içerik bakımından büyük oranda benzerlik arzeder. Öte yandan eserindeki anekdotlar, gramatik bilgiler, tarihsel, şiirsel ve estetik bilgiler kültür tarihi bakımından önemli ipuçları verir.

Dil ve edebiyat âlimi Ebû Mansûr es-Se’âlibî’nin de *el-Leṭâ’if ve’z-zarâ’if fi meḥâsinü’l-eşyâ’ ve ezdâdihâ* ile *Yevâkîṭ fi ba’zî’l-mevâkîṭ fi medḥi külli şey’in ve zemmiḥi* adlı eserlerinde Câhiz’in yöntemini kullanarak eşyanın iyi yönlerini ve bunların zıtlarını incelediği görülür. Eserde ele alınan 162 konunun önce iyi tarafları, ardından bunların zıtları üzerinde durulur. Burada kin, kanaat, teennî, hilm gibi ahlâkî konuların yanında ticaret, zenginlik, evlilik, akıl, dünya, hastalık ve ramazan ayı gibi başka konular da işlenir. Se’âlibî’ye göre meḥâsin ve mesâvî bilgisi ahlâkın yanında edebiyatta maharet kazanmak için de önemlidir. Bu türde eser yazarlardan biri de Cemâleddin el-Vatvât’tır. Onun *Ġurerü’l-ḥaşâ’işi’l-vâziḥa ve ‘urerü’n-neḳâ’işi’l-fâziḥa*’sında iyi ve kötü huylar yukarıda anılan eserlerden farklı bir yöntemle ve değişik kavramlar altında incelenir. Burada sekizi fazilet (hasâis), sekizi de bunların zıddı olan (nekâis) on altı konu çeşitli rivayetler, anekdotlar ve şiirlerle zenginleştirilerek edebî bir tarzda ele alınır. Bu konular cömertlik-cimrilik, akıllılık-ahmaklık, feshat-tutukluk, hızlı kavrama-geç algılama, cesaret-korkaklık, affetme-intikam alma, kaynaşma ve uzlettir. Hükümdar ve şairlerden satranç oyununa kadar çok farklı konularda edebî ve tarihî mâlûmatın yer aldığı eserde verilen ilginç bilgilere o dönemle ilgili başka kaynaklarda rastlanmadığı belirtilir (*EP* [İng.], V, 1227). Bunun dışında III. (IX.) yüzyılda yaşayan ve edebiyat eleştirisinin ustalarından olan İbnü’l-Mu’tezz’in, bir edebî parçadaki güzellik ölçüsü ve kurallarını ele aldığı *Risâle fi meḥâsinü Ebi Temmâm ve mesâvî’ihî*, ayrıca İbn Reşîḳ el-Kayrevânî’nin *el-‘Umde fi meḥâsinü’l-ş-şîr ve âdâbih*, Sâhib b. Abbâd’ın *el-Keşf ‘an mesâvî’i şîri’l-Mütenebbî* adlı eserleri edebî sanatlarla, özellikle şiir tenkidine dair olup bunlarda meḥâsin ve mesâvî başlığı altında çeşitli konular incelenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “ḥsn”, “sv’e” md.leri; Câhiz, *Kitâbü’l-Ḥayevân*, I, 106-107, 204-207; IV, 35-36; V, 5; a.mlf., *el-Me’âd ve’l-*

me’âş (*Resâ’ilü’l-Câhiz* içinde, nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1399/1979; a.mlf., *el-Meḥâsin ve’l-ezdâd* (nşr. M. Süveyd), Beyrut 1991, tür.yer.; İbnü’l-Mu’tez, *Risâle fi meḥâsinü Ebi Temmâm ve mesâvî’ih* (nşr. Abdülkerîm Habîb), Amman 1415/1995; İbrâhîm b. Muhammed el-Beyhâkî, *el-Meḥâsin ve’l-mesâvî* (nşr. M. Süveyd), Beyrut 1408/1988; Sâhib b. Abbâd, *el-Keşf ‘an mesâvî şîri’l-Mütenebbî* (nşr. Hüsameddin el-Kudsî), Kahire 1349; Ebû Mansûr es-Se’âlibî, *el-Leṭâ’if ve’z-zarâ’if*, Beyrut 1412/1992; İbn Reşîḳ el-Kayrevânî, *el-‘Umde* (nşr. M. Karkazan), Beyrut 1408/1988, I-II; İbnü’l-Cevzî, *Nüzhetu’l-a’ğün*, s. 259-260; Münzirî, *et-Terğib ve’t-terhîb*, Kahire, ts. (Dârü’t-türâs), I-IV, tür.yer.; Cemâleddin el-Vatvât, *Ġurerü’l-ḥaşâ’işi’l-vâziḥa ve ‘urerü’n-neḳâ’işi’l-fâziḥa*, Beyrut, ts. (Dârü Sa’b’); I. Gerries, “al-Maḥâsin wa’l-masâvî”, *EP* (İng.), V, 1223-1227.



OSMAN DEMİR

MEHMED ALİ PAŞA, Damad

(1813-1868)

Osmanlı sadrazamı.

Hemşin’de doğdu. Hacı Kara Ali oğullarından Hacı Ömer Ağa’nın oğludur. Babasıyla İstanbul’a gidip 1824’te hemşerisi Kaptanıderyâ Pabuççu Ahmed Paşa’ya intisap etti ve donanmaya katıldı. 1828’de Enderun’a girdi, 1830’da II. Mahmud’un esvapçılığına getirildi. Ertesi yıl üçüncü, bir yıl sonra da ikinci mübeyinciliğe terfi etti. 1839’da Kavalalı Mehmed Ali Paşa mücadelesinde Nizip’teki Hâfız Paşa ordusunu teftiş etmek ve orduya para götürmek için gönderildi. Ancak Nizip yenilgisi sebebiyle görevini tamamlayamadan İstanbul’a döndü. Sultan Abdülmecid’in tahta çıkması üzerine (1 Temmuz 1839) mirilivâlik rütbesi verilmesinin ardından 13 Ağustos 1839’da Asâkir-i Muntazama-i Şâhâne ferikliği rütbesiyle Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî’ye tayin edildi (BA, Sadâret A.d, nr. 365, s. 102). 30 Kasım 1840’ta Tophâne-i Âmire ferikliği, 30 Ocak 1844’te Galata, Liman ve Karantina nezâretleriyle Tophâne-i Âmire müşirliğine getirildi. Tophâne-i Müşirliği’nde iken Galata ve Beyoğlu bölgesinin asayişinden sorumlu kendisine bağlı Polis Meclisi kuruldu (Nisan 1845). Beyoğlu Topçu Askerî Hastahanesi’ni inşa ettirdi ve görev alanını ilgilendiren yeni nizamnâmeler hazırlattı.

26 Nisan 1845’te II. Mahmud’un kızı Âdile Sultan’la nikâhlandı. Düğün törenleri 6 Haziran’da Üsküdar’da Haydarpaşa sahrasında gerçekleştirildi. Böylece “şeref-i sihrîyyet’e nâil olan Mehmed Ali Paşa’nın kariyeri damatlık unvanıyla birlikte değişti ve 10 Ağustos 1845’te tayin edildiği ilk kaptanıderyâlığında Bahriye Meclisi kuruldu. 20 Temmuz 1847’de azledilerek



Ibrahim
Çallı'nın
Damad
Mehmed
Ali Paşa'yı
tasvir eden
yağlı boya
tablosu
(İstanbul
Deniz
Müzesi)

Mecâlis-i Âliye üyeliğiyle görevlendirildi. 27 Nisan 1848'de ikinci defa kaptanıderyâliğe ve 11 Mart 1849'da ilk seraskerliğine getirildi (BA, İrade-Dahiliye, nr. 10714). 17 Mayıs 1851'de azledilip yeniden Mecâlis-i Âliye üyeliğine tayin edildi. 26 Ağustos 1851'de üçüncü defa kaptan-ı deryâ oldu; Kasım 1852'de kendisine birinci rütbeden Mecîdî nişanı verildi.

3 Ekim 1852'de sadârete getirilen Mehmed Ali Paşa'nın (BA, İrade-Dahiliye, nr. 16067) en büyük rakibi Mustafa Reşid Paşa idi. Bundan dolayı ilk iş olarak Reşid Paşa ve ekibini İstanbul'dan uzaklaştırmak istedi. Ancak Reşid Paşa, Edirne valiliğine gitmeyi reddetti. Mehmed Ali Paşa ile Reşid Paşa arasında giderek artan bu rekabet, devlet kademelerinde kutuplaşmaya sebebiyet verip iki tarafın da göreve tayin ve azillerinde belirleyici oldu. Bunun önüne geçmek isteyen Abdülmecid'in Mehmed Ali Paşa'nın kız kardeşi ile Reşid Paşa'nın büyük oğlu Mehmed Cemil Paşa'yı evlendirerek kurduğu akrabalık bağı da bu faaliyetleri engelleyemedi. Mehmed Ali Paşa'nın sadâretinin tamamını meşgul eden, Avrupa kamuoyunun da yakından takip ettiği, ikisi arasındaki çekişmenin zirveye çıktığı konulardan biri de sarraf Cezayirlioğlu Mıgırdıç meselesiydi. Mehmed Ali Paşa'nın Reşid Paşa'nın sarrafı olan Mıgırdıç'in hesaplarının incelenmesi ve hapsedilmesiyle başlattığı süreç, işlerin tersine dönüp kendisinin sarraftan rüşvet aldığı suçlamasıyla yargılanmasına kadar gitti.

Onun sadâretinde Avusturya ile Karadağ ve Rusya ile kutsal yerler meselesi başta olmak üzere önemli hadiseler yaşandı. Olağan üstü elçi olarak İstanbul'a gelen Prens Mençikof ile görüşen Mehmed Ali Paşa, işlerin çıkmaza girmesi ve Reşid Paşa'nın onun aleyhindeki propagandaları neticesinde 14 Mayıs 1853'te sadâretten azledilerek ikinci defa seraskerliğe tayin edildi (BA, İrade-Dahiliye, nr. 272/7053). Ancak Mehmed Ali Paşa'nın seraskerliğinden memnun olmayan Re-

şid Paşa, Kırım harbi arefesinde savaş yanlısı softaların çıkardığı ayaklanmada onun dahil olduğunu iddia etti. 30 Ocak 1854'te Mehmed Ali Paşa seraskerlikten de azledildi. 23 Kasım 1854'te sadârete gelen Reşid Paşa, Mehmed Ali Paşa'nın "tatbîk-i mühür" meselesinin üstüne gitti. Reşid Paşa'nın himayesindeki Cezayirlioğlu Mıgırdıç, Mehmed Ali Paşa'ya rüşvet verdiğini iddia ediyordu. Konunun araştırılması işi Meclis-i Tanzîmat'a havale edildi. Cevdet Paşa'ya göre bu meclisin gizli kuruluş sebebi Mehmed Ali Paşa'nın mühür meselesiydi. Oldukça çetin geçen soruşturmanın ardından 22 Şubat 1855 tarihli meclis kararıyla mühürlerin kendisine ait olduğunun belirlendiği söylendi ve Mehmed Ali Paşa (BA, A.MKT. MVL, 70/96) Nisan 1855'te Kastamonu'ya sürüldü. Mehmed Ali Paşa bu suçlamaları hiçbir zaman kabul etmedi. Âli Paşa'nın da bunun bir entrika olduğu yönündeki beyanâtı (AMAE Paris, Correspondance politique Turquie, nr. 322 première, s. 86-90, 10 Eylül 1855) bunun bir komplo olduğunu düşündürmektedir.

Mehmed Ali Paşa, Âdile Sultan'ın da devreye girmesiyle aradan bir ay geçmeden kimseyle görüşmemek üzere affedildi ve İstanbul'a döndü. Reşid Paşa, bu işten duyduğu memnuniyetsizlik ve dış politik dengelerin değişmesi yüzünden 2 Mayıs 1855'te sadâretten istifa etti. Buna karşılık Mehmed Ali Paşa 30 Ağustos 1855'te dördüncü defa kaptanıderyâlikle görevlendirildi (BA, İrade-Dahiliye, nr. 21350). Böylece Mehmed Ali Paşa'yı siyaset sahnesinden tasfiye etmek isteyen Reşid Paşa iktidarını kaybederek kabine dışında kaldı. Mehmed Ali Paşa'nın kaptanlığa tayinine karşı çıkan Reşid Paşa'nın kadim müttefiki İngiliz elçisi Lord Stratford'un sert muhalefeti Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında ciddi bir diplomatik krize yol açtı (BA, HR. SFR [3], 20/23). Ancak Abdülmecid, Lord Stratford'un bütün çabalarına rağmen onu görevden almadı. Mehmed Ali Paşa, 29 Ağustos 1858'de azledildiği kaptanlığa 21 Ekim 1858'de beşinci defa tayin edildi. Abdülaziz'in tahta geçmesiyle (25 Haziran 1861) kaptanlığına ilâveten Hâssa Nezâreti, Tophâne, Mühimmât-ı Harbiyye ve Mâbeyn-i Hümâyun müşirliklerine getirilerek kendisine Murassa' Osmânî ve Mecîdî nişanları verildi. 28 Eylül 1861'de Serasker Mehmed Rüşdü Paşa'nın yerine kısa bir süre için serasker kaymakamlığıyla görevlendirildi. 2 Ocak 1863'te bütün görevlerinden ayrıldı ve 8 Mart 1864'te

Mecâlis-i Âliye üyeliğine getirildi (BA, İrade-Dahiliye, nr. 35589). 22 Nisan 1866'da tayin edildiği altıncı kaptanıderyâliği sırasında Osmanlı Devleti'nde beş asrı aşan kaptanpaşalık teşkilâtının yerini Bahriye Nezâreti'ne bırakmasıyla (17 Mart 1867) Mehmed Ali Paşa devletin son kaptan-ı deryâsı unvanını aldı. Altı defa getirildiği kaptanpaşalıkta on iki yıldan fazla görev yaptı. Birçok yeni gemi ve tersanede büyük havuz inşası gibi önemli icraatlar da bulundu. 4 Nisan 1867'de son görevi olan Mecâlis-i Âliye üyeliğine getirildi (BA, İrade-Dahiliye, nr. 39064). 29 Haziran 1868'de Kuruçeşme'deki sahil sarayında vefat etti. Eyüp'te Bostan İskelesi'nde Âdile Sultan Türbesi'nde eşi ve çocuklarıyla birlikte medfundur.

Meslek hayatının büyük bir kısmı Reşid Paşa ile mücadele içinde geçen Mehmed Ali Paşa'nın başını çektiği sarayla Reşid Paşa'nın liderliğindeki "reformist" grubun temsilcilerinin kişisel çatışmaları bazan devlet meselelerinin dahi önüne geçmiştir. Reşid Paşa'nın İngiltere yanlısı tutumu ile reformist kimliğine karşılık Mehmed Ali Paşa'nın saray damatlığı birbirlerine karşı kullandıkları en etkin kozlardandı. Ancak bu amansız mücadele neticesinde eski nüfuzlarını kaybedip yerlerini Bâbüâli'nin yeni yükselen değerleri Âli ve Fuad paşalara bırakmışlardır.

Mehmed Ali Paşa yakışıklılığıyla olduğu kadar çapkınlığıyla da meşhurdur. İlk evliliğinden, Abdülmecid'in kızı Refia Sultan ile evlenen oğlu Mahmud Edhem Paşa dünyaya geldi. Âdile Sultan'dan İsmâil, Sıdika, Aliye ve Hayriye sultanlar dünyaya geldiyse de bunlardan ilk üçü bebekken öldü. Paşanın ayrıca Nevkevsir Hanım'dan Hatice isminde bir kızı daha vardır. Mehmed Ali Paşa'nın çapkınlıklarına rağmen ona muhabbetle bağlı olan Âdile Sultan paşanın biyografisini kaleme aldığı divanında kendisinden büyük bir övgüyle bahsetmektedir. Galata'da Arap Carnii civarında bir sıbyan mektebi, Beşiktaş İhlamur'da bir çeşme, Sinan Paşa Türbesi civarında iskelede bir kayıkhanesi ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bir sarnıç inşa ettirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, nr. 6489/1, nr. 632, s. 212; kayıt nr. 6489/2, Evkaf Müfettişliği, nr. 747, s. 11-12; Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Kısmet-i Askeriyye Mahkemesi, nr. 1809, vr. 64-65, 73-74; Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Rumeli Kazaskerliği, nr. 584, vr. 24; Ahmed Rifat, *Verdü'l-hadâik*, İstanbul 1283, s. 48-52; Tayyazâde Atâ, *Tarih*, İstanbul 1292, II, 175-182; M. Destrilhes, *Confidences sur la Turquie*, Paris 1855, s. 83, 89, 97-124; Meh-

med Selâhaddin. *Bir Türk Diplomatının Evrâk-ı Siyâsiyesi*, İstanbul 1306, s. 312-314; É. A. Thouvenel, *Nicolas I^{er} et Napoléon III*, Paris 1891, s. 97-98, 141-146; Cevdet, *Tezâkir*, I, 13-17, 23, 27, 31-32, 35-39, 53-55; II, 34, 48, 54-55; IV, 63-64, 66-67, 69; *Âdile Sultan Dîvânı* (haz. Hikmet Özdemir), Ankara 1996, s. 270-278; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî* (haz. Nuri Akbayar, s.ngr. Seyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, III, 956-957; a.mlf., *Nuhbetü'l-vekâyi*, İstanbul 1290, s. 81, 85, 120; Lutfi, *Târih*, VI, 54; VIII, 19, 20-24; X, 15-16; XII, 18; Fatma Aliye Hanım, *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı*, İstanbul 1332, s. 92, 99-103, 122; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, I, 921, 923-924; Ali Fuat [Türkeldi], *Ricâl-i Mühimme-i Siyâsiye*, İstanbul 1928, s. 16-18, 21, 63; a.mlf., *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiye* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1987, I, 315-320; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, I, 9, 59-61, 63-73; Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform: 1836-1856*, İstanbul 1993, s. 250-251; Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahât Hareketleri ve Bahriye Nezaretî'nin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara 2001, s. 135-156, 316-319, 322; Serap Sunay, "Tanzimat'ın Önde Gelen Sarraflarından Cezayirlioğlu Mıgırđıç Amira ve Mal Varlığı", *Prof. Dr. Şevki Nezihi Aykut Armağanı* (haz. Gülden Sarıyıldız v.dğr.), İstanbul 2011, s. 267-268, 271-279; Serap Sunay, *Damat Mehmed Ali Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Mücadelesi: 1813-1868* (doktora tezi, 2015), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Zafer Gölen, "1852-53 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları", *History Studies: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, I/1, Samsun 2009, s. 223 vd.; Kemal Beydilli, "Mustafa Reşid Paşa", *DİA*, XXXI, 349.



SERAP SUNAY

MEHMED ALİ PAŞA, Müşir (1827-1878)

Osmanlı kumandanı.

18 Kasım 1827'de Prusya Krallığı dahilinde Magdeburg şehrinde doğdu. Ailesi Fransa'dan göç etmiş Hugenotlar'dandır. Magdeburg'daki Fransız-Reformist Kilisesi'nin vaftiz kaydına göre asıl adı Ludvig Karl Friedrich Detroit'dır. Annesini ve babasını küçük yaşta kaybedince iki yaş küçük olan kız kardeşi Rosalie ile beraber Magdeburg yetimhanesine yerleştirildi. Daha sonra Magdeburg'da tüccardan Köpfe'nin yanında çırak olarak çalışmaya başladı. Memnun kalmadığı bu işten on beş yaşında iken kaçıp Mecklenburg sahillerinde bir gemiye tayfa olarak girdi. Gemi İstanbul'a ulaştığında burada kaldı. Muhtemelen Zaptiye Nâzırı Çerkez Hâfız Paşa'nın ve ardından Mehmed Emin Âli Paşa'nın himayesine girdi (Sedes, II, 180). Âli Paşa ile bir anlamda hukuku olması, Berlin Kongresi esnasında siyasî mahfillerde söz konusu edilmiş olmasından ötürü mümkün görünmektedir (von Bülow, IV, 449).

1846'da Harbiye'ye alınan Mehmed Ali 1853'te buradan savaş sebebiyle bir yıl erken mezun oldu. İki subaydan ibaret olan beşinci sınıftaki arkadaşı daha sonra serasker olan Hüseyin Hüsnü Paşa'dır (Mehmed Esad, s. 246). Mehmed Ali hızla yükseldi. 1853 Kırım savaşında başarılar gösterdi. Bu dönemde aslen Avusturyalı olan Serasker Ömer Lütfi Paşa'nın dikkatini çekti. Kırım savaşının esnasında erkâniharp yüzbaşısı olarak Ömer Lütfi Paşa maiyetinde ve paşanın yaverleri arasında bulundu. Oltanice zaferi (2 Kasım 1853), Silistre muhasarasının püskürtülmesi (1854) ve Bükreş'in zaptında (Ağustos 1854) Ömer Lütfi Paşa'nın yanında görev yaptı. Ardından Sivastopol muharebelerine ve Kars Kalesi'nin Rus saldırısından kurtarılması harekâtına iştirak etti. Hersek isyanının bastırılmasında ve Karadağ savaşında (1861-1862) hazır bulundu. 1863'te miralay, 1865'te mirlivâ rütbesine yükseldi ve Manastır'daki Üçüncü Ordu'ya tayin edildi. 1866'da yine Ömer Lütfi Paşa'nın maiyetinde Girit isyanının tenkil harekâtına katıldı. Sadrazam Âli Paşa'nın Girit'e gönderilmesi ve genel af içeren bir fermanın ilânını müteakip Ömer Lütfi Paşa'nın yerine kumandayı devralan Hüseyin Avni Paşa'nın maiyetinde çalıştı (1867-1868). 1873'te Sırbistan ve Karadağ ayaklanmasında, Osmanlı sınırlarına yapılan saldırıları bertaraf etmek üzere Yenipazar (Novipazar) Boğazı'nın korunması için teşkil edilen, Lofçalı Derviş Paşa kumandasındaki orduda görevlendirildi. 1875'te Yanya'ya ferik rütbesiyle kumandan tayin edildi. Arnavut çetelerinin Yunan sınırındaki eylemlerine son vermekle vazifelendirildi. Bu vazifesi sırasında çok sayıda (300 kadar?) idam kararı vermesinden ötürü Arnavutlar'ın kan davasına varan düşmanlığını kazandığı ileri sürülmektedir (Risse, s. 472).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başlangıcında Karadağlılar yeniden harekete geçince Mehmed Ali Paşa, kendi kumandasındaki tümenle Lim suyunu aşarak Andrayoviç'te Karadağlılar'ı yenilgiye uğrattı. Berana ve Akova arasındaki araziye isyancıları temizledi. Bu arada Tuna ordusu kumandanı Serdârekrem Abdülkerim Nâdir Paşa'nın Tuna'yı aşan Rus kuvvetlerini durduramaması ve Kızanlık müslümanlarına uygulanan katliamları önleyememesi Osmanlı hükümetinde ve sarayda büyük bir infiale yol açtı. İhtiyat kuvvetleri olarak bekletilen Yenipazar Tümeni kumandanı Mehmed Ali Paşa İstanbul'a çağ-

rıldı ve bizzat II. Abdülhamid tarafından Abdülkerim Paşa'nın yerine tam yetkiyle serasker tayin edildi. II. Abdülhamid, bu tayin münasebetiyle mâbeyin erkânının gözleri önünde Mehmed Ali Paşa'ya sarılarak onu öpmüş, rütbesini müşirliğe yükseltmiş, birinci dereceden Osmânî nişanı ile taltif etmiş, iki at, kılıç, dürbün ve 500 lira ihsan edip emsalsiz bir iltifatta bulunmuştur (*Mir'ât-ı Hakikat*, s. 405).

Mehmed Ali Paşa, Niş Tümeni ile birlikte Sofya'ya hareket ederek Şumnu'daki ordu merkezine ulaştı. Rusçuk üzerine yürüyen Grandük Nikola kuvvetlerine karşı Lom nehrinin sağ yakasında bazı zaferler kazandı ve Rusçuk muhasarasının kalkmasını sağladı. Rumeli ordusu kumandanı olan Süleyman Hüsnü Paşa'dan talep ettiği yardımın gelmemesine rağmen iki hafta kadar süren bir mücadele sonunda Rus kuvvetlerine karşı Kaçilova'da da muzaffer oldu (5 Eylül 1877), II. Abdülhamid tarafından gönderilen bir telgrafla takdir edildi (*a.g.e.*, s. 444) ve Lom'un sağ tarafını düşmandan temizledi. Ancak devamlı takviye alan Rus kuvvetleri karşısında taarruz harekâtına girişmekten çekindi. İstanbul'un baskıları üzerine (Sedes, s. 185-187) kalkıştığı harekâtta ise başarısız oldu. 3 Eylül'de Ruslar Lofça'yı ele geçirdi. Bunun üzerine Mehmed Ali Paşa görevinden alındı ve Orhaniye'de teşkil edilen, Plevne muhasarasını kaldırmakla görevli imdat birliklerinin başına getirildi. Ancak burada da başarı sağlayamadı. Ruslar yeni serasker Süleyman Hüsnü Paşa'yı Şipka'da yendiler ve Meriç vadisine indiler. Mehmed Ali Paşa'dan Yanbolu'da iken Edirne'yi korumakla görevli Ahmed Eyüb Paşa'ya katılması istendi, ancak Edirne'nin teslim alınması üzerine (20 Ocak 1878) buraya uğramadı, Kırklareli'ne gitti. Gelen emir gereğince oradan da elindeki yirmi sekiz taburla 27 Ocak'ta Çatalca istihkâmlarına ulaştı (Gazi Ahmed Muhtar Paşa, s. 284-285). Daha sonra İstanbul'a geldi ve şehrin savunmasıyla ilgili önlemler alan heyetlere dahil oldu.

Mehmed Ali Paşa, 1878 senesi başında Rauf Paşa ile birlikte mütareke görüşmelerinde bulunmak üzere hazırlanan heyette yer aldı. Ayastefanos Antlaşması'nın akdinden (3 Mart 1878) sonra Grandük Nikola tarafından kabul edildi. Cephelerin dağılık oluşu ve kopukluğu, çeşitli kumandanlara havale edilmiş olması, bunların birbirleriyle âhenk içinde çalışmamları yanında İstanbul'dan da savaşın sevkıyla ilgili emirler verilmesi varılan kötü sonuçta en bü-